

I. ULUSAL MİMARLIK AKIMI VE İSTANBUL – KARAKÖY’DEKİ ÖRNEKLERİ

Dr. Ali Murat AKTEMUR*
Muhammet ARSLAN*

Özet

İstanbul’da ve Anadolu’da, çok sayıda örnekle karşımıza çıkan ve kendine özgü karakter sergileyen önemli bir mimari akım söz konusudur. Türk mimarisindeki batı etkisine karşı milli bir üslup geliştirmeyi amaçlayan **I. Ulusal Mimarlık Akımı**, Bizans ve Türk mimari öğeleri gibi yerli unsurlarla şekillenen bir mimari form benimsemiştir. Ancak, yerli unsurların yanında yer-yer Batı Neoklasizmi ve Batı Art Nouveausundan etkiler de görülebilmektedir.

İstanbul – Karaköy’de inşa edilmiş bir grup yapı, I. Ulusal Mimarlık Akımı’nın temsilcileri niteliğinde, önemli örnekler olarak dikkat çekmektedirler.

Anahtar Kelimeler : Karaköy, Ulusal Mimarlık, Akım, Yerli, Etki.

The First National Architecture Movement and It’s Samples in İstanbul-Karaköy

Abstract

There is an architecture movement carrying its aspects we meet a lot of samples in İstanbul and Anatolia. The First National Architecture Movement aiming to progress a national style against the West effect in the Turkish architecture accepts an architecture form formed by the local influences such as the Byzantine and the Turkish elements. But we can see the influences Neo-clasism and Art Nouveau of West as well as the local elements.

Key Words: Karaköy, The National Architecture, Movement, Local, Effect.

Birinci Ulusal Mimarlık Akımı: 1878 Berlin Kongresi’nde alınan kararların sonucu olarak kurulan Düyun-u Umumiye sistemiyle, Osmanlı maliyesinin Emperyalist devletlerden oluşan bir komisyon tarafından yönetilmesi,

* Sanat Tarihçi – Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat Tarihçi – Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İmparatorluğun üzerindeki yabancı denetiminin somut varlığını artırır¹. Artan denetim ve baskı, devletin kurtarılması amacıyla çeşitli devrimci örgütlerin kurulmasına yol açar. İmparatorluğun kurtarılması için çeşitli çözümler öne sürülür. Bunlardan, büyük halk kitlelerinin duygularına hakim olan İslami bağlılığın, II. Abdülhamid zamanında Almanya'nın da desteğiyle siyasal hale dönüşmüş şekli olan **Panislamizm**, ancak sınırlı başarı sağlayabilir ve Batılı eğitim görmüş genç aydınlar arasında taraftar toplayamaz. Bağımsız siyasal birlikler oluşturan Hıristiyan toplulukların, yeni ulusal devletler olarak İmparatorluktan ayrılması, Batı kaynaklı bir ideoloji olan ulusçuluğun Türk halkı arasında da yayılmasına neden olur².

Türkçülüğün Türkiye'de yayılmasında Türk dernekleri ve yayın organları da etkili olurlar³. Bunların ilki, 24 Aralık 1908'de İstanbul'da kurulan ve amacı, "Türk diye anılan bütün Türk kavimlerinin mazi ve haldeki âsar, e'âl, ahval ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeğe çalışmak" olan **Türk Derneği**, aynı adla bir de aylık dergi çıkarmaya başlar. **Türk Derneği Dergisi**'ni, Türkçülüğün daha sistematik ve siyasal bir yayın organı olan **Türk Yurdu Dergisi** izler⁴. Kurucuları arasında akımın önde gelen fikir babalarından **Ziya Gökalp**'in de bulunduğu Türk Yurdu, amacı "İslam kavimlerinin başlıca mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimaî, iktisadi seviyelerini terfi ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmak⁵" olan **Türk Ocağı** ile yakın işbirliği yapar⁶. Türk ocaklarının sayısı yalnız İstanbul'da değil, birçok il merkezinde hızla artar. **İttihat ve Terakki Hareketi**'nin Rumeli merkezi **Selanik**'te, 1911'de çıkan **Genç Kalemler Dergisi**'nde Türkçülük ifade edilir⁷.

23 Temmuz 1908'de II. Abdülhamid'in tahttan indirilip, Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra, kısa zamanda büyük bir nüfuz elde ederek hakim konuma gelen İttihat ve Terakki Örgütü, bayındırlık faaliyetlerine de büyük önem verir.

¹ A.BATUR, "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarlığı", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C.IV, İstanbul 1985, s.1055.

² B.LEWIS, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev.M.Kıratlı), Ankara 1984, s.1348.

³ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.16.

⁴ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.16.

⁵ B.LEWIS, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev.M.Kıratlı), Ankara 1984, s. 347-348.

⁶ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.17.

⁷ M.SÖZEN-M.TAPAN, **Elli Yılın Türk Mimarisi**, Ankara 1973, s.103.; Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.21.; C.E.ARSEVEN, **Türk Sanatı Tarihi**, C.II, İstanbul 1959, s.439.

1908'den sonra gelişen burjuvazi ile birlikte mimarlık alanında, yapı tiplerinde değişiklikler olur. **Saray, köşk ve kasırların** yerini **banka, iş hanı, apartman, okul, hastane** gibi, yeni yapı tipleri alır ve bunlarda milli mimari üslubu kullanılır⁸.

Dönemin, **Milli Mimari Rönesansı** olarak adlandırılan bu akımın meydana gelişini C.E.Arseven şu ifadelerle anlatmaktadır: “Meşrutiyeti müteakip, Ziya Gökalp'in neşriyatı tesiriyle başlayan milliyetçilik cereyanı, sanata ve bilhassa mimariye sirayet etmiş ve bazı Türk mimarları gözlerini eski dini ve klasik eserlere çevirerek, aynen kopya ve tatbik suretiyle bir milli mimari vücuda getirmek istemişlerdir⁹”.

Dönemin mimarları, Milli Edebiyat Akımı'na paralel olarak, mimarlıkta da Milli Mimari Rönesans'ını ortaya koyma çabasına girerler. Amaçları, Batılı akımların uygulanmasıyla tarihe karışan klasik sanatı ve milli mimariyi ortaya çıkartmak ve yükseltmektir¹⁰.

Türkçülük Akımı'nın mimaride ifade bulmasıyla ortaya çıkan ve 1908-1930 yılları arasında, yaklaşık 22 yıllık bir süreyi kapsayan **Birinci Ulusal Mimarlık** dönemi, mimarlıkta Batılılaşma eğilimine ilk ciddi tepkilerin gösterildiği, mimarının yabancı etkilerden ve yabancı mimarlardan arıtılmasına çaba harcandığı bir süreç olarak dikkat çeker¹¹. Ancak, bütün bu çabalara rağmen yine de mimarlık alanındaki Türkçülük çabaları yüzeysel kalır. Batı kökenli Neorönesans yapı kütleleri üzerine klasik dönem Osmanlı mimarlığından seçilen elemanların yerleştirilmesiyle ulusal mimarlık akımı oluşturulmaya çalışılır¹².

Batı uygarlığına yetişme çabasıyla geçirilen yüzyıllık bir dönemde oluşan değişikliklerin, Osmanlı aydınına Batı çizgisinde bir düşünce yapısı getirdiği de açıkça anlaşılmaktadır. Bu nedenle, XX. yüzyıl başlarında gelişmeye başlayan ve 1908'den sonra güçlenen Ulusal Mimarlık Akımı'nın da kökeninde, Batı kültürünün etkileri söz konusudur¹³.

Dönemin yapısal üretimini biçimlendiren Türk mimar ve mühendislerinin hemen tümü, Batı örneklerine göre düzenlenen teknik eğitim kurumlarında görevli

⁸ C.E.ARSEVEN, **Türk Sanatı Tarihi**, C.II, İstanbul 1959, s.434.

⁹ C.E.ARSEVEN, **Türk Sanatı Tarihi**, C.II, İstanbul 1959, s. 432-436.

¹⁰ C.E.ARSEVEN, **Türk Sanatı Tarihi**, C.II, İstanbul 1959, s.438.

¹¹ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.21.

¹² Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.23.

¹³ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.22.

yabancı uzmanların gözetiminde yetişirler. Ayrıca bunların bir bölümü Avrupa'daki okullarda eğitim görürler. Bu nedenle, II. Meşrutiyet sonrasında geliştirilmeye çalışılan Ulusal Mimarlık Akımı'nın altında, Batı kökenli bu teknik eğitimin kalıcı izleri sezilmektedir¹⁴.

Bu dönem, Türk mimarlığının belirleyici isimleri olan **Vedat** ve **Kemaleddin** beyleri eğiten yabancı uyruklu mimarların, Batı kaynaklı form anlayışlarını, ulusal mimarlık döneminin bu iki ustasının yapıtlarında sezinlemek mümkündür¹⁵. İmparatorluğun çöküntü yıllarının bunalımlı ortamında gelişen Türkçülük Akımı'nın coşkusuyla tasarlanan ve kudretli Osmanlı geçmişine duyulan özlemi gidermeyi amaçlayan bu dönem yapıtlarının, tarihi Osmanlı mimarisinden esinlenmiş yüzey tasarımlarının temelinde, yine de XIX. yüzyıl Avrupa'sında geçerli olan bir tarihçilik anlayışının egemen olduğu görülmektedir¹⁶. **Ecole National des Beaux Arts**'dan mezun olan Türkiye'nin ilk formal eğitim görmüş mimarı Vedat Bey'in, Sirkeci'deki **Büyük Postane Binası**'nda basık ve sivri kemerler gibi, geleneksel Osmanlı yapı elemanları ile kütleyi giydirmesine ve kemer aralarında klasik Türk çinileri kullanmasına rağmen, yapının kütle tasarımı ve üst katlarda korint başlıklı yarım daire biçimli plasterlerin kullanımı, mimarın Avrupalı formasyonunun etkilerini açıkça göstermektedir¹⁷. İç mekanda, demir ve cam çatısıyla büyük merkezi holün tasarımında, XIX. yüzyılın büyük binalarından ve benzeri kamu yapılarından esinlendiği hissedilir¹⁸. Postane Binası ile aynı tarihlerde tasarlayıp inşa ettiği **Defter-i Hakanî** (bugünkü Tapu Dairesi) **Binası**'nda ise, cephe düzeninde yabancı kaynaklı öğelere yer vermediği görülür. Ancak, mimarın Türk mimarisi oluşturma ve çevreye uyma çabasına rağmen, binanın simetrik tasarlanmış geniş **Neorönesans** kütlesi, aldığı Batılı eğitimin bir sonucudur¹⁹.

Birinci Ulusal üslupta tasarladığı yapıtlarında, Batı etkilcri de görülen Mimar Kemaleddin Bey'in, 1887'de eğitim için girdiği **Hendese-i Mülkiye**'de,

¹⁴ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.24.

¹⁵ S.ÖZKAN, "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", **Mimarlık**, S.121-122, İstanbul 1973, s.48.

¹⁶ S.ÖZKAN, "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", **Mimarlık**, S.121-122, İstanbul 1973, s.48.

¹⁷ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.27.

¹⁸ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.29.; M.SÖZEN-M.TAPAN, **Elli Yılın Türk Mimarisi**, Ankara 1973, s.104.

¹⁹ S.ÖZKAN, "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", **Mimarlık**, S.121-122, İstanbul 1973, s.51.

mimari tasarım hocası Alman **Jachmund** olur²⁰. 1891 yılında okulu bitiren Kemaleddin Bey, **Hendese-i Mülkiye Mektebi**'nin asistanı olarak Jachmund'un yanında 4 yıl çalışır²¹. Böylece Batı mimarlık kültürü ile ilgili bilgilerini iyice pekiştirmiş olur. Onun inşa ettiği basık ve ağır görünüşlü **Mahmut Şevket Paşa Türbesi**, oran açısından Sultan Ahmet'deki **Alman Çeşmesi**'ne benzer özellikler taşır²². 1916 ve 1926 yılları arasında Bahçekapı'da inşa edilen **Dördüncü Vakıf Han** ise, yeni işlevler içeren Batı'dan esinlenmiş **Neorönesans** kütleleri üzerine, klasik çağ Osmanlı mimarisine göre düzenlenmiş bir kılıfın geçirildiğini gösteren en iyi yapıtlardan biridir²³. Bu yapının Hamidiye Caddesi'ne bakan ön yüzün görkemli bir biçimde düzenlenmesine özen gösterildiği cephenin, Neorönesans üslupta olduğu gibi sürekli taş kuşaklarla yatay yönde üç ana bölüme ayrıldığı, bu bölümlerin de kendi içlerinde bir bütün olarak ele alındığı görülmektedir. Her katta farklı pencere formlarının uygulandığı dikkati çeker.

Vedat ve Kemaleddin Beyler'in öncülük ettikleri Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın ya da **Osmanlı Neo-Klasizmi**'nin²⁴ ortak biçimleme özelliklerinde yabancı mimarların ve Batılı üslupların etkileri açıkça görülebilmektedir²⁵.

Bu dönem yapılarının genel özelliklerini şöylece sıralamak mümkündür:

1- Batılı örneklerle koşut bir biçimde, simetrik ve aksiyal kitle düzenleme anlayışı ve plan şemaları söz konusudur²⁶.

2- Ön cepheler simetrik ve görkemlidir.

3- Kullanılan şemalar, mekanların ölçü ve oranları, cephe düzenlemeleri ve kompozisyon kuralları açısından Avrupa Neo-Klasizmi'ne paralel bir yapı gösterirler. Dini işlevli yapıların dışında tüm bina türlerinin, özellikle ön cepheleri, **Neorönesans** mimarisinin kurallarına uygun, sürekli taş kuşaklarla üç bölüme ayrılır. Her bölüm kendi içinde bir bütün olarak düzenlenir. Her katta, değişik

²⁰ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.29.

²¹ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s. 14.

²² Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.32.

²³ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.34.

²⁴ İ.ASLANOĞLU, "Sanat ve Mimarlıkta Art Nouveau Akımı", **Yeni Boyut**, No:1/3, Ankara 1982, s. 28.

²⁵ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.54.

²⁶ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.55.

pencere formları uygulanır. Yapılara düşey düzende, belirli bir ritmik görüntü kazandırılır²⁷.

4- Ulusal oluş, strüktürel olmayan elemanlarda ve bezemede, XV. ve XVI. yüzyıl klasik Osmanlı dinî mimarlığından seçilen unsurlarla sağlanmaya çalışılır. Ancak, yüzey düzenleme yöntemlerinde de, yine Batı mimarisinin form anlayışı egemendir.

5- Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilmiş olan binalarda, belirleyici bir başka özellik de, kule kullanımındır²⁸. Oysa Türkiye’de kule kullanımı ulusal akımdan çok önce yabancı mimar eliyle Art Nouveau ile başlar. Art Nouveau, Avrupa’nın klasik geleneği içinde yer almayan ve çok kaynaktan beslenen bir üslup olduğundan Türkiye’ye de **Kuzey Afrika, Doğu ve Uzakdoğu** kökenli biçimlerle gelir. Böylece Birinci Ulusal Mimarlık Akımı, önemli bir özelliğini daha kendi geçmişinden değil, Avrupalı’nın yorumundan almış olmaktadır²⁹.

Eğitimle edindikleri Batı kökenli bilgi ve değerler sistemini, Türkiye koşullarıyla uzlaştırmak zorunda kalan, Birinci Ulusal Mimarlık Akımı mimarlarının yapıtları da, yeni bir gelişim göstermekten uzak olarak, bir tür Türk seçmeciliği olur. Genelde kubbeleriyle, ojival kemerli pencereleri ile, saçakları ve çini panolarıyla³⁰ dikkat çeken bir akım ve mimarlığımızda geç kalmış bir **Türk Revivali**³¹ olarak değerlendirilir.

1900’lü yıllardan beri çeşitli dönemlerde Türkiye’de bulunan ve İstanbul’da Batı seçmeciliği anlayışı içerisinde mimari uygulamalar yapan İtalyan mimar **Mongeri**’nin, Cumhuriyet’in ilanından sonra Ankara’da iş ve ticaret merkezi olarak kurulan Ulus’ta gerçekleştirdiği dört önemli yapıda da, Birinci Ulusal Akım’ın üslup özellikleri görülür³². Mongeri, akademide Vedat Bey ile birlikte çalışırken yakından tanıma olanağı bulduğu Birinci Ulusal Akım’ın temel ilkelerini, tasarladığı görkemli binalarda kendi mimarlık anlayışıyla uygular³³. **T.C.**

²⁷ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.56.; S.ÖZKAN, “Mimar Vedat Tek (1873-1942)”, **Mimarlık**, S.121-122, İstanbul 1973, s.45.

²⁸ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.59.

²⁹ Y.YAVUZ, **I.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A.Kemaleddin Bey**, Ankara 1981, s.62.

³⁰ Y.K.KARAOSMANOĞLU, **Ankara**, İstanbul 1983, s. 121.

³¹ S.ÖZKAN, “Mimar Vedat Tek (1873-1942)”, **Mimarlık**, S.121-122, İstanbul 1973, s. 46.

³² Y.K.KARAOSMANOĞLU, **Ankara**, İstanbul 1983, s. 122.

³³ Y.K.KARAOSMANOĞLU, **Ankara**, İstanbul 1983, s. 124.

Ziraat Bankası Genel Müdürlük Binası (1926-1929), **Türkiye İş Bankası A.Ş. Merkez Binası** (1929), **Osmanlı Bankası A.Ş. Ankara Merkez Şubesi** (1926) ve **Gümrük ve Tekel Baş Müdürlüğü Binası** (1928), İkinci Meşrutiyetle güçlenen ulusçuluk ortamının eğilimleriyle Batı tarzının birleşmesi sonucu ortaya çıkan, Birinci Ulusal Üslubun özelliklerine göre tasarlanan yapılardır³⁴. Vedat ve Kemaleddin Beyler'in öncülüğünde oluşan, Türk mimarlık tarihine dönük Türk seçiciliği, Mongeri'nin söz konusu yapılarında da benimsenerek uygulanır. Mongeri, özellikle İş ve Ziraat Bankaları'nda Türk mimarlığının geçmişinden aldığı biçimleri, kendi gelenekselci anlayışına uygun düştüğü için cömertçe kullanır³⁵.

Yapıların değerlendirmesi yapıldığı taktirde kütle ve cephe düzenlemesinde **Neorönesans** üslubun etkilerini taşıdıkları, cephe bezemesinde kullanılan mimari öğelerin ise, Selçuklu ve Osmanlı dinî mimarlığından alındığı görülmektedir³⁶. Yapıların iç mekan düzenlemesinde, geniş ve yüksek mekan anlayışıyla gotik üslubun etkisinde kalındığı görülür³⁷. Mongeri, dairesel köşe dönüşleri ile de, Barok üslubun etkilerini yansıtmıştır. Yapıların cepheleri, aynı dönemde yapılan diğer yapıların cephelerine göre daha zengin bir süsleme özelliği içermektedir. Selçuklu ve Osmanlı mimarlığından alınan oyma ve taş işçiliğine geniş yer verildiği görülmektedir³⁸.

Mongeri'nin mimarlık eğitiminde **Vallaury**'nin egemen kıldığı düzeni devam ettirdiği, **Neoklasik** anlayışla, plandan daha çok cephe düzenine önem verdiği dikkati çekmektedir³⁹. Onun öğrencilerinden **Arif Hikmet Koyunoğlu**'na **St. Antoine Kilisesi**'nde, **Sedat Hakkı Eldem**'e de Ziraat Bankası ve Osmanlı Bankası inşaatlarında iş imkanları sağlandığı anlaşılmaktadır⁴⁰. Mongeri'nin son yapısı olan Bursa'daki **Çelik Palas Oteli**'nin tasarımında da, genç Türk mimarı **Hüsnü Tümer** çalışır. Mimar **Macit Rüştü Kural** da, Mongeri'nin atölyesinde çalışma olanağı bulur⁴¹.

³⁴ M.SÖZEN-M.TAPAN, **Elli Yıllık Türk Mimarisi**, Ankara 1973, s.108.

³⁵ M.SÖZEN-M.TAPAN, **Elli Yıllık Türk Mimarisi**, Ankara 1973, s.109-111.

³⁶ M.SÖZEN-M.TAPAN, **Elli Yıllık Türk Mimarisi**, Ankara 1973, s.113.; S.ÖZKAN, "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", **Mimarlık**, S.121-122, İstanbul 1973, s.43.

³⁷ M.SÖZEN-M.TAPAN, **Elli Yıllık Türk Mimarisi**, Ankara 1973, s.116.

³⁸ M.SÖZEN-M.TAPAN, **Elli Yıllık Türk Mimarisi**, Ankara 1973, s.118.

³⁹ E.YENAL, "Profile of the Man, Sedat Eldem Architect in Turkey", **A.Mimar Book in the Series Architects in the Third World**, New-York 1987, s.156.

⁴⁰ E.YENAL, "Profile of the Man, Sedat Eldem Architect in Turkey", **A.Mimar Book in the Series Architects in the Third World**, New-York 1987, s.159.

⁴¹ M.SÖZEN-M.TAPAN, **Elli Yıllık Türk Mimarisi**, Ankara 1973, s. 102.

Bütün bunlardan hareketle, Mongeri'nin Birinci Ulusal Akım anlayışına uygun uygulamalar yapmış olmasına rağmen, yine de temelde genç Türk mimarlarını, Neoklasik bir anlayışla eğittiğini ve Birinci Ulusal Akım'ın da bir tür Türk seçmeciliği ve klasizmi olduğunu söylemek mümkündür⁴².

İstanbul – Karaköy'deki I. Ulusal Mimarlık Akımı Örnekleri :

1- Tütün Han (Ünyon Han)

Yapı, Karaköy / Galata Semtinde Voyvoda (Bankalar) Caddesi, 170 Ada, 1 Parsel ve 12 Numarada yer almaktadır. Bugün Yaşarbank ve Batı Sigorta'nın kullandığı, L'Union de Paris Sigorta Şirketi tarafından 1910-1911 yıllarında yaptırılan bu binanın⁴³, zemin katı sırasıyla Banco di Roma ve National Bank of Turkey (Türkiye Milli Bankası) tarafından kullanılmış, 1934'te açılan İş Bankası'nın ilk Galata şubesine ve sonra da Ünyon Sigorta'nın kendi bürolarına tahsis edilmiş, bütün bu dönem süresince de, üst katlar önemli sigorta acentelikleriyle avukatlık bürolarına kiralanmıştır. Yakın bir geçmişte Tütün Bank tarafından satın alınan bina, Tütün Han adını almıştır⁴⁴.

Dikdörtgen bir plan tasarımı gösteren yapı, zemin üstüne dört katlı olarak inşa edilmiş, güneybatı köşesi yedi katlı bir kule formunda düzenlenmiştir (Çiz.: 1). Ancak, sonradan ilave edilen iki katla kulenin dışa yansıyan iki katı da kapatılmıştır. Yapının birinci normal katı ve diğer üst katları, ortadaki aydınlık boşluğunu çepeçevre kuşatan koridor ve bu koridora açılan dikdörtgen tasarımlı odalardan oluşmaktadır. Katlar arasındaki bağlantıyı sağlayan asansör ve merdiven boşluğu, koridorun batı ucunda yer alır. Koridorun kuzeybatı köşesinde de, tuvalet ve çay ocağı gibi ihtiyaç birimleri bulunur.

Ünyon Han'ın batı cephesi komşu binayla kapatılmış durumdadır. Kuzey ve doğu cepheleri dikdörtgen formlu pencereleriyle sade bir görünüm sunarlar (Çiz.: 2). Voyvoda Caddesi'ne bakan güney cephe ise, daha gösterişlidir (Çiz.: 3, Foto.: 1).

Bu han, karşısında bulunan İş Bankası binası ile birlikte, I.Ulusal Mimarlık döneminin Bankalar Caddesi'ndeki başlıca örneklerindedir. Ancak, karşısındaki

⁴² S.ÖZKAN, "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", **Mimarlık**, S.121-122, İstanbul 1973, s.44.

⁴³ E. ELDEM, **Bankalar Caddesi: Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi**, İstanbul 2000, s.254.

⁴⁴ E. ELDEM, **Bankalar Caddesi: Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi**, İstanbul 2000, s.254.

İş Bankası hem mimari unsurlar, hem de genel düzenleniş açısından tam bir yerel mimari üslup özellikleri göstermesine karşın, bu yapıda genel düzenleniş açısından Batılı üslup anlayışından izler görülmektedir.

Yapının Voyvoda Caddesi'ne bakan güney cephesinde, zemin kat basık sivri kemerli altı açıklık şeklinde düzenlenmiştir. Bu açıklıklardan doğu ve batı köşede olanlar giriş kapısı, diğerleri pencere olarak tasarlanmıştır. Basık sivri kemerler ve aralardaki kabaralar, I. Ulusal Mimarlık döneminin yerel mimari unsurları olsa da, kapı alınlıklarındaki, ortadaki yüzeyi kabarık rozete iki yandan bağlı, uçları düğümleyen ve kenger yapraklarıyla süslü bitki dalları, Art Nouveau üslubunun askı çelenk motiflerini düşündürmektedir. Bu kabaralar ve askı çelenk motiflerinin bakır kaplama olarak yapılması, yapıya daha fazla bir gösteriş kazandırmaktadır ki, cephede aşırı gösterişe yönelme, balkon korkuluklarında metal süslemeler kullanma, Art Nouveau üslubunda görülen özelliklerdir ve ulusal üsluba aykırı uygulamalardır.

Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü normal katların simetrik düzende yerleştirilmiş dikdörtgen formlu pencerelerini, yanlardan katlar boyunca kesilmeden devam ederek kuşatan kare kesitli plasterler, cephelerin denge ve simetri kazanmasını sağlayan unsurlar olup, bu durum da yapıda Batı Neo-Klasizminin etkilerinin tam silinemediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu plasterlerin yüzeylerinin oyuk silmelerle yivlendirilmesi, cephede düz hatların kırılmasına neden olmaktadır. Birinci kat pencerelerinin üzerine denk gelen ve yüzeyden oval bir çıkıntı yapan balkonlarda küçük karelerin büyük bir kare içinde yer almasından oluşan geometrik dekorlu korkuluklar, Art Nouveau üslubunu yansıtmaktadır. Yine bu balkonlar, düz yatay hatların kırılarak dalgalı hatlara dönüşmesine, bu da cephede aşırı hareketliliğe neden olmaktadır.

Dördüncü normal katın, daire kesitli ve geometrik motiflerle süslü başlıklara sahip plasterler ve basık sivri kemerlerle düzenlenmiş üçlü pencere sistemleri ve onların üzerlerindeki dikdörtgen panolarda yer alan beyaz ve mavi renkli düz levha çini süslemeler, yerel mimari unsurlar olarak dikkati çeker (Foto.: 2).

Güneydoğu köşede yer alan kule, cephe düzenlemesi bakımından, güney cephe ile paralellik gösterir. Ancak, balkon ve pencereler yüzeyden oval bir çıkıntı yapacak formda düzenlenmişlerdir. Bu durum da, cephedeki düz hatların dalgalı hatlara dönüşmesine neden olmaktadır. Ayrıca kulenin altıncı katında, basık sivri kemerli üçlü pencere sisteminin alınlık kısmında, ortadaki kabarık rozete yanlardan bağlı, uçları düğümleyen ve kenger yapraklarıyla süslü natural bitki dallarından oluşan aşırı plastik bitkisel süslemeler, Art Nouveau üslupta süsleme motifleridir.

Kulenin kurşun kaplı kubbe formundaki örtü kısmına geçişte, köşelerin volüt formunda kıvrım yaparak sonlanması da, Neobarok üslubunu düşündürür.

Sonuçta şunu diyebiliriz ki, Ünyon Han, basık sivri kemerleri, kabaraları, dikdörtgen formlu pencereleri ve çini süslemeleriyle yerli mimari üslupta yapılmış bir yapı olsa da, oval tasarımlı ve geometrik dekorasyonlu korkuluklara sahip balkonları ve bitkisel dekorasyonları ile Art Nouveau, cephede düz hatların kırılarak aşırı hareketli ve ışık-gölge kontrastına müsait bir hal almasıyla Neobarok üsluplarından tam anlamıyla sıyrılamamıştır.

I. Ulusal Mimarlık döneminde yapılmış bir yapıda, Batı etkilerinin devam etmesini, Ulusal Mimarlık Akımı hocalarının Batılı olmasına ya da bu akımın mimarlarının mimarlık eğitimlerini Batı'da almış olmalarına bağlayabiliriz.

2- Ankara Han

Bugün hukuk büroları, sigorta acenteleri ve nakliyat şirketlerinin faaliyet gösterdiği Ankara Han, Karaköy / Galata Semtinde, Voyvoda (Bankalar) Caddesi, 170 Ada, 2 Parsel, 16 Numarada yer alır.

1911- 1912 tarihlerinde inşa edilen yapı, 1930'lu yıllarda Türkiye Milli Sigorta tarafından satın alınıp idare merkezi olarak kullanıldığında, Türkiye Milli Han adını almıştır⁴⁵. 1940'lı yıllarda Anadolu Sigorta'nın faaliyet gösterdiği yapı, daha sonra da Milli Reasürans tarafından satın alınarak adı Ankara Han'a dönüştürülmüştür⁴⁶.

Yapı, araziye uygun şekilde kuzey-güney yönlü yamuk dikdörtgen bir kitle üzerine kurulmuştur. Zemin üzerine, dört normal katla birlikte beş katlı olarak inşa edilen yapının, üzerine sonradan iki kat daha ilave edilmiştir. Son onarımlarla hayli değişmiş olan ve özgünlüğünü yitiren zemin kat (Çiz.: 4), batı duvarın orta kısmına denk gelecek şekilde kareye yakın dikdörtgen bir alana yerleştirilen asansör ve merdiven boşluğu bölümü ile, bunun kuzeyine doğu-batı yönlü yerleştirilmiş tuvaletler bölümünün çevresini "U" biçiminde saran ve depo amaçlı olarak kullanılan geniş mekandan oluşmaktadır. Zemin kattan ulaşılan birinci normal kat ve diğer üst katlar, ortadaki dikdörtgen bir alan çevresine sıralanmış odalardan oluşmaktadır.

⁴⁵ E. ELDEM, **Bankalar Caddesi: Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi**, İstanbul 2000, s.250.

⁴⁶ E. ELDEM, **Bankalar Caddesi: Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi**, İstanbul 2000, s.250.

Son yıllardaki tadilatlarla ve kullanım amaçlarına göre mekanların bölünmesi ile, iç mekan düzenlemesi ve mimarisi özgünlüğünü yitirmiş olan yapının, doğu ve batı cepheleri komşu binalarla kapanmış durumdadır. Kuzey cephesi dikdörtgen formlu pencerelerle sade bir görünüm sergilemektedir. Ancak, Voyvoda Caddesi'ne açılan güney cephe, çevredeki diğer yapıların caddeye açılan cepheleri gibi son derece gösterişli bir tarzda düzenlenmiştir (Çiz.: 5, Foto.: 3).

I. Ulusal Akım'ın hakim olduğu dönemde inşa edilen yapıda, yerli mimari formlar kullanılmıştır. Ancak genel düzenleme anlayışı bakımından yine Batı etkileri sezilmektedir.

Zemin kat, biri iç-içe silmelerden basık kemerli geniş açıklık, diğeri ise yine iç-içe silmelerden basık yuvarlak kemerli dar açıklık olmak üzere iki açıklıkla dışarıya açılmaktadır. Bu açıklıklardan soldaki basık yuvarlak kemerli olanı, giriş sahanlığına ve oradan da merdiven ve asansör yoluyla üst katlardaki bürolara ulaşımı sağlar. Sağdaki geniş açıklık ise, zemin katın depo olarak kullanılan mekanlarına, mal giriş çıkışını sağlayacak ölçüde geniş ve yüksek ikili kapı şeklinde tasarlanmıştır. Zemin kattaki bu giriş açıklıklarının kemer köşeliklerinde yer alan, iki karenin bir biri içine geçmeli düzende yerleştirilmesiyle oluşturulmuş sekiz kollu yıldız ve bu yıldız ortasındaki kabara motifi Türk mimarisinin motiflerinin I. Ulusal Mimarlık Akımı döneminde kullanılan şekline işaret etmektedir.

Zemin kat, yüzeyden ileri taşkın ve Türk mimarisinin klasik konsollarıyla taşınan düz yatay saçakla son bulmaktadır. Bu saçaktan sonra gelen birinci, ikinci ve üçüncü normal kat cepheleri, stalaktit başlıklı ve kare kesitli, yüzeyden hafif taşkın plasterlerin üç kat boyunca kesilmeden devam etmesi sayesinde bir bütün olarak algılanmaktadır. Basık kemerli ve dikdörtgen formlu pencerelerin alt kısımları, yüzeyden ileri balkonsu çıkıntılar yapmaktadır. Bu çıkıntıların dış yüzeyleri dikdörtgen panolar şeklinde düzenlenmiş ve bu panoların içleri, palmet ve rumi motiflerinin girift bir düzende işlenmesiyle oluşturulmuş bitkisel kompozisyonlarla dekore edilmiştir. Aynı kompozisyonlar plasterlerin kaidelerinde de uygulanmıştır. Üçüncü katın sivri kemerli bordürlerin iç-içe kademeli birleşiminden oluşan sivri kemer alınlıklarında, bordürlerin içe bakan yüzeylerinde sekiz kollu yıldız, palmet ve rumilerin girift düzende işlenişinden oluşan geometrik ve bitkisel kompozisyonlar yer alır. Kemer köşeliklerindeki üçgen boşluklarda da, yine palmet ve rumi motiflerinin grift kompozisyonu dikkati çeker. Üçüncü katı sonlandıran, konsolların taşıdığı düz yatay saçakla, dördüncü katın bir stalaktit başlıklı ve daire kesitli plasterle, ikili olarak düzenlenmiş dikdörtgen formlu

pencereleri ve aradaki iç-içe silmelerden dikdörtgen formlu panolarla dikkati çeken cephesine ulaşılır. Bu cephede, plasterlerin başlıkları üzerinde birer kabara motifini yer alır. Dördüncü kat da, konsollar üzerine oturan yatay bir saçakla son bulur. Sonradan ilave edilen beşinci ve altıncı katın cepheleri dikdörtgen formlu pencerelerle dışa açılır.

Ankara Han, her ne kadar I. Ulusal Mimarlık Akımı döneminde Türk mimari unsurları kullanılarak inşa edilmiş olsa da, Batı etkisinden kurtulamamıştır. Şöyle ki, cepheyi aksiyal parçalara ayıran plasterlerin kullanılmış olması, Neoklasik üslubun etkisini gösterir. Yine, balkon çıkıntılarının düz yatay hatları kırık ve dalgalı hatlara dönüştürmesi, buna ilaveten plaster çıkıntıları, iç-içe bordürlerin kademeli birleşiminden oluşan kemerler, cephede sade dingin bir düzen yerine, aşırı hareketli, ışık-gölge oyunlarına müsait bir düzenlemenin oluşmasına neden olmuştur ki, bu durum da Neobarok üsluplu cephe anlayışının etkilerinin devam ettiğini göstermektedir. Hatta mimari unsurlarda ayrıntıya inilmeyip, cephe düzenine genel olarak bakıldığında, Voyvoda Caddesi'ndeki Neobarok ve Neoklasik üslupların bir arada görüldüğü 1909 tarihli Assicurazioni Generali Han'la çarpıcı bir benzerlik sergilediği gözden kaçmaz.

Ankara Han, ulusal mimarlık anlayışında yapılmış bir yapıda Batı etkilerinin devam ettiği örnek olarak karşımıza çıkar. Bu durum, ulusal mimarlık mimarlarının hocalarının Batılı oluşundan ya da bizzat Batı'da eğitim görmelerinden kaynaklanmaktadır.

3- Karaköy Palas

Bugün Halk ve Yapı Kredi Bankaları'nın Karaköy şubeleri olarak hizmet veren yapı, Karaköy / Galata Sermi'nde, meydandan geçen Kemeraltı Caddesi üzerinde, 102 Ada, 3 Parselde yer alır.

İtalyan mimar Giulio Mongeri tarafından 1920 yılında inşa edilen yapının inşaatında, Vedat ve Kemaleddin Beyler de görev almışlardır⁴⁷.

Karaköy Palas, orijinalinde dikdörtgen bir ana kitle üzerine dört katlı olarak tasarlanmış, beşinci kat ise sonradan ilave edilmiştir. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü dikdörtgen kitlenin batı cepheden üç kapısı bulunmaktadır. Bu kapılardan ortadaki giriş sahanlığının ve üst katlara çıkışı sağlayan merdiven boşluğunun bulunduğu

⁴⁷ E.G.ERDOĞAN, "Karaköy Palas", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.IV, İstanbul 1994, s. 458.; H.ÖZTÜRK, "Mimar Mongeri ve Türkiye'deki Yapıları", **TAC**, II/6, 1987, s. 33-38.; M.CEZAR, **XIX. Yüzyıl Beyoğlusu**, İstanbul 1990, s.207.; M.O.BAYRAK, **İzahlı İstanbul Sözlüğü**, İstanbul 2004, s.144.

mekana ulaştırır. Giriş mekanının kuzeyinde ve güneyinde birer dikdörtgen mekan yer alır. Doğubatu yönlü iki sıra payenin taşıdığı bu mekanlardan kuzeydekinin güneybatı, güneydekinin kuzeybatı köşesindeki merdivenle birinci normal kata ulaşılır.

Her iki tarafta da birinci normal katların ortasında, aydınlık boşluğuna yer verilmiştir. Söz konusu aydınlık boşluğu, köşelerde payeler, aralarda sütunların birbirine yuvarlak kemerlerle bağlandığı, dikdörtgen tasarımı galeri kısmı çevresine odaların sıralandığı bir koridorla kuşatılmıştır.

Simetrik bir plan düzeninde inşa edilmiş olan yapının, her iki banka şubesinin faal durumda olması nedeniyle ölçümlerini alıp krokisini çıkarma imkanı bulamadık. Beyoğlu Belediyesi'nden 102 Ada, 3 Parsel numarasına göre, bağlı bulunduğu 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nden rölövelerinin K.856 No'lu dosyada olduğunu tespit ettik. Arşivde K.800'lü serinin tüm rölöve projeleri mevcut olduğu halde, K.856 No'lu dosya yoktu. Dolayısıyla rölöve planları üzerinde de çalışma imkanımız olmadı. Bu nedenle çıkmamıza izin verilmeyen ikinci normal kat ve diğer üst katların plan şeması hakkında yorum yapmamız mümkün olmadı. Karaköy Palas'ın sadece meydana bakan batı cephesi dışa açılmaktadır (Foto.: 4). Diğer cepheleri komşu binalarla kuşatılmış durumdadır.

Milano palazzolarını andıran Karaköy Palas'ta, Mongeri'nin eğitimini tamamladığı Kuzey İtalya'da geçerli olan mimari anlayışın yansımaları görölmür. Aynı zamanda, cephede kullanılan çıkma ve Bizans sütun başlıkları, yöreselci arayışın ürünleri olarak dikkati çeker⁴⁸.

Karaköy Palas, aslında eklektisist bir tutumla ortaya konmuş bir eserdir. Plasterlerde Bizans sütun başlığı dekorasyonu ve bunların üstlerinde Bizans kemeri benzetmesi yuvarlak kemerler, balkonsu çıkıntılar, yüzeyden ileri taşkın kornışler, başlıkları bitkisel motiflerle belirgin şekilde süslenmiş sütunce ve plasterler, geometrik panolar halinde ele alınmış bitkisel ve geometrik bezemeli kuşaklar, yuvarlak kemer köşeliklerine yerleştirilmiş kabaralar ile hareketli ve süslü bir

⁴⁸ C. CAN, **İstanbul'da 19. Yüzyıl Batılı ve Levanten Mimarların Yapıları ve Koruma Sorunları**, (Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993, s. 339-342.; A. NASIR, **Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar**, (İ.T.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1991, s.99.; İ.ASLANOğLU, "Türk Mimarisine İtalyan Katkısı", **şehir**, S. XII, İstanbul 1988, s. 26.; Y.YAVUZ-S.ÖZKAN, "Finding A National Idiom : The First National style", **Modern Turkish Architecture**, Pennsylvania 1984, s.58.; H.ÖZTÜRK, **Mimar Giulio Mongeri'nin Ankara'daki Yapıları**, Ankara 1985, s. 66.; Ö.ALTAN-F.KURUOğLU, **Beyoğlu Rehberi**, İstanbul 2004, s. 25.

cephe düzeni gösterir (Çiz.: 6). Süslemelerin çoğu Bizans süsleme özelliklerini içermekle beraber, kare ve yuvarlak formlu, geometrik motiflerle süslü panolarda Art Nouveau üslubunun özellikleri sezilir. Kornişler ile balkon şeklindeki çıkıntıların altlarındaki konsolvari çıkıntılar, klasik Türk mimarisinden esinlenmeler sonucu buraya yansımış öğeler izlenimi vermektedirler.

Yuvarlak kemerlerin üzerini boydan boya kuşatan yatay kuşağın altındaki dış sırası motifleri, yine tüm cephede yatay hatların dikey plasterlerle dengelenmesi, Neoklasik cephe anlayışını akla getirmektedir. Dolayısıyla Karaköy Palas'ın batı cephesi, her ne kadar ulusal mimarlık Akımı'nın hakim olduğu bir dönemde, bu akımın mimarlarının hocası durumundaki bir mimarın (Mongeri) projesi olmasına ve ulusal mimarlığın mimarlarının da (Vedat ve Kemaleddin Beyler) inşasında görev almasına rağmen, Bizans ve Türk mimarî öğeleri gibi yerli unsurların yanında Batı Art Nouveausu ve Batı Neo-Klasizminden de izler taşımakta ve eklektik bir cephe düzeni ortaya koymaktadır.

Karaköy Palas gibi, ulusal mimarlık Akımı'nın hakim olduğu dönemde yapılmış yapıların bir çoğunda Batılı üslup etkileri sezilebilmektedir. Bunun temel nedeni, ulusal mimarlarımızın ya Batı'da eğitim görmeleri ya da Mongeri gibi Batılı hocalardan ders almalarıdır.

Karaköy Palas'ın Halk Bankası'nca kullanılan kuzeybatı kısmında zemin katta, alçı – kartonpiyer tavanı taşıyan kare formlu payelerin başlıkları, dört yöndeki üzerleri kenger yapraklarıyla ve oldukça girift bitkisel motiflerle süslü konsolların birleşiminden oluşur. Sıvalı duvarlar ve son onarımın alçı kartonpiyeri, mimari değer taşımamaktadır. Buradan birinci normal kata çıkıldığında ilk olarak dikkati aydınlık boşluğunun galerisi çeker. Burada köşelerde kare kesitli ayakların, aralarda daire kesitli sütunların bitkisel motiflerle süslü Bizans başlıklarına oturan yuvarlak kemerlerle birbirlerine bağlanmasından oluşan galerinin, alt kısmında da galeriyi çepeçevre kuşatan Art Nouveau tarzında geometrik bezeli korkuluk yer alır.

Karaköy Palas'ın Yapı Kredi Bankası'nca kullanılan güneydoğu kısmında zemin katın bitkisel motiflerle süslü Bizans başlıklı payeleri, alçı kartonpiyer tavanı taşımaktadır. Özelliksiz sıvalı duvarlar ve sade-süslemesiz tavana sahip zemin kattan birinci normal kata çıkışta yine galeri kısmı dikkati çeker. Ancak bu kez galerinin sütunları yuvarlak kemerlerle değil, düz bir atkı ile birleşmekte ve üzerleri de alçı-kartonpiyer bir tavanla örtülmektedir. Bu alçı kartonpiyer tavanın natural çiçeklerden ve bitki dallarından oluşan süslemeleri, Art Nouveau üslubuna işaret eder. Yine sütunların alt kısımlarında yer alan, iç-içe silmelerin kuşattığı

mekana ulaştırır. Giriş mekanının kuzeyinde ve gúneyinde birer dikdörtgen mekan yer alır. Doęubatu yönlü iki sıra payenin taşıdığı bu mekanlardan kuzeydekinin gúneybatı, gúneydekinin kuzeybatı köşesindeki merdivenle birinci normal kata ulaşılır.

Her iki tarafta da birinci normal katların ortasında, aydınlık boşluğuna yer verilmiştir. Söz konusu aydınlık boşluğu, köşelerde payeler, aralarda sütunların birbirine yuvarlak kemerlerle bağlandığı, dikdörtgen tasarımlı galeri kısmı çevresine odaların sıralandığı bir koridorla kuşatılmıştır.

Simetrik bir plan düzeninde inşa edilmiş olan yapının, her iki banka şubesinin faal durumda olması nedeniyle ölçümlerini alıp krokisini çıkarma imkanı bulamadık. Beyoğlu Belediyesi'nden 102 Ada, 3 Parsel numarasına göre, bağlı bulunduğu 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nden rölövelerinin K.856 No'lu dosyada olduğunu tespit ettik. Arşivde K.800'lü serinin tüm rölöve projeleri mevcut olduğu halde, K.856 No'lu dosya yoktu. Dolayısıyla rölöve planları üzerinde de çalışma imkanımız olmadı. Bu nedenle çıkmamıza izin verilmeyen ikinci normal kat ve diğer üst katların plan şeması hakkında yorum yapmamız mümkün olmadı. Karaköy Palas'ın sadece meydana bakan batı cephesi dışa açılmaktadır (Foto.: 4). Diğer cepheleri komşu binalarla kuşatılmış durumdadır.

Milano palazzolarını andıran Karaköy Palas'ta, Mongeri'nin eğitimini tamamladığı Kuzey İtalya'da geçerli olan mimari anlayışın yansımaları göröür. Aynı zamanda, cephede kullanılan çıkma ve Bizans sütun başlıkları, yöreselci arayışın ürünleri olarak dikkati çeker⁴⁸.

Karaköy Palas, aslında eklektisist bir tutumla ortaya konmuş bir eserdir. Plasterlerde Bizans sütun başlığı dekorasyonu ve bunların üstlerinde Bizans kemeri benzetmesi yuvarlak kemerler, balkonsu çıkıntılar, yüzeyden ileri taşkın kornişler, başlıkları bitkisel motiflerle belirgin şekilde süslenmiş sütun ve plasterler, geometrik panolar halinde ele alınmış bitkisel ve geometrik bezemeli kuşaklar, yuvarlak kemer köşeliklerine yerleştirilmif kabaralar ile hareketli ve süslü bir

⁴⁸ C. CAN, **İstanbul'da 19. Yüzyıl Batılı ve Levanten Mimarların Yapıları ve Koruma Sorunları**, (Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993, s. 339-342.; A. NASIR, **Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar**, (İ.T.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1991, s.99.; İ.ASLANOğLU, "Türk Mimarisine İtalyan Katkısı", **Şehir**, S. XII, İstanbul 1988, s. 26.; Y.YAVUZ-S.ÖZKAN, "Finding A National Idiom : The First National style", **Modern Turkish Architecture**, Pennsylvania 1984, s.58.; H.ÖZTÜRK, **Mimar Giulio Mongeri'nin Ankara'daki Yapıları**, Ankara 1985, s. 66.; Ö.ALTAN-F.KURUOğLU, **Beyoğlu Rehberi**, İstanbul 2004, s. 25.

cephede düzeni gösterir (Çiz.: 6). Süslemelerin çoğu Bizans süsleme özelliklerini içermekle beraber, kare ve yuvarlak formlu, geometrik motiflerle süslü panolarda Art Nouveau üslubunun özellikleri sezilir. Kornişler ile balkon şeklindeki çıkıntıların altlarındaki konsolvari çıkıntılar, klasik Türk mimarisinden esinlenmeler sonucu buraya yansımış öğeler izlenimi vermektedirler.

Yuvarlak kemerlerin üzerini boydan boya kuşatan yatay kuşağın altındaki dış sırası motifleri, yine tüm cephede yatay hatların dikey plasterlerle dengelenmesi, Neoklasik cephe anlayışını akla getirmektedir. Dolayısıyla Karaköy Palas'ın batı cephesi, her ne kadar ulusal mimarlık Akımı'nın hakim olduğu bir dönemde, bu akımın mimarlarının hocası durumundaki bir mimarın (Mongeri) projesi olmasına ve ulusal mimarlığın mimarlarının da (Vedat ve Kemaleddin Beyler) inşasında görev almasına rağmen, Bizans ve Türk mimari öğeleri gibi yerli unsurların yanında Batı Art Nouveausu ve Batı Neo-Klasizminden de izler taşımakta ve eklektik bir cephe düzeni ortaya koymaktadır.

Karaköy Palas gibi, ulusal mimarlık Akımı'nın hakim olduğu dönemde yapılmış yapıların bir çoğunda Batılı üslup etkileri sezilebilmektedir. Bunun temel nedeni, ulusal mimarlarımızın ya Batı'da eğitim görmeleri ya da Mongeri gibi Batılı hocalardan ders almalarıdır.

Karaköy Palas'ın Halk Bankası'nca kullanılan kuzeybatı kısmında zemin katta, alçı – kartonpiyer tavanı taşıyan kare formlu payelerin başlıkları, dört yöndeki üzerleri kenger yapraklarıyla ve oldukça girift bitkisel motiflerle süslü konsolların birleşiminden oluşur. Sıvalı duvarlar ve son onarımın alçı kartonpiyeri, mimari değer taşımamaktadır. Buradan birinci normal kata çıkıldığında ilk olarak dikkati aydınlık boşluğunun galerisi çeker. Burada köşelerde kare kesitli ayakların, aralarda daire kesitli sütunların bitkisel motiflerle süslü Bizans başlıklarına oturan yuvarlak kemerlerle birbirlerine bağlanmasından oluşan galerinin, alt kısmında da galeriyi çepeçevre kuşatan Art Nouveau tarzında geometrik bezeli korkuluk yer alır.

Karaköy Palas'ın Yapı Kredi Bankası'nca kullanılan güneydoğu kısmında zemin katın bitkisel motiflerle süslü Bizans başlıklı payeleri, alçı kartonpiyer tavanı taşımaktadır. Özelliksiz sıvalı duvarlar ve sade-süslemesiz tavana sahip zemin kattan birinci normal kata çıkışta yine galeri kısmı dikkati çeker. Ancak bu kez galerinin sütunları yuvarlak kemerlerle değil, düz bir atkı ile birleşmekte ve üzerleri de alçı-kartonpiyer bir tavanla örtülmektedir. Bu alçı kartonpiyer tavanın natural çiçeklerden ve bitki dallarından oluşan süslemeleri, Art Nouveau üslubuna işaret eder. Yine sütunların alt kısımlarında yer alan, iç-içe silmelerin kuşattığı

içleri geometrik öğelerle süslü daire motifleri ve bunların yer aldığı kare panolar, Art Nouveau mimarisindeki balkon korkuluklarının süslemelerini akla getirir.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, Karaköy Palas yerli mimari stille, Batı etkili mimari stilin eklektik bir düzende ele alındığı gösterişli bir iç ve dış mimariye sahiptir.

Taş malzeme kullanılarak kargir sistemde inşa edilen yapının içeriden tavanlarında, paye ve sütun başlıklarında alçı-kartonpiyer kaplama kullanılmıştır.

4- İş Bankası (Osmanlı Sigorta Han – İstanbul Umum Sigorta)

Karaköy / Galata Sempti'nde, Voyvoda (Bankalar) Caddesi, 27 Numarada yer alan ve bugün İş Bankası'na kullanılan yapı, 1918 yılında inşa edilmiştir⁴⁹.

İş Bankası (Osmanlı Sigorta Han), eğimli bir araziye bodrum ve zemin kat üzerine, altı normal kat olarak inşa edilmiştir (Foto.: 5). Cepheden bakıldığında, sonradan ilave edilen teras kat ile birlikte yedi katlı bir görünüm sunan yapı, I. Ulusal Mimarlık Akımı'nın İstanbul'daki en önemli mimarlık örneklerinden biri olarak karşımıza çıkar.

Mevcut araziye uygun olarak yamuk dikdörtgen tasarımda ele alınmış olan yapı, iç mekanda sonradan yapılan bölüntüler, ilave odalar, çeşitli amaçlara uygun değişiklikler ve tadilatlarla orijinalitesini yitirmiş olup, karmaşık ve asimetrik bir plan düzeni gösterir. Bugün de iç mekanda tadilat gören yapının cepheleri, Ulusal Mimarlık Akımı'nın genel karakterine uygun şekilde, yerel mimari unsurlardan müteşekkil bir görüntüyle dışa açılır.

Yapının Voyvoda Caddesi'ne bakan, aynı zamanda ana giriş kapısının da yer aldığı kuzey cephesi (Çiz.: 7) zemin katı, basık sivri kemerli beş açıklıkla dışarı açılır. Bunlardan ortadaki giriş açıklığı, yanlardakiler ise pencere olarak değerlendirilmiştir. Zemin kattan sonra beden duvarlarının hafif içe çekilerek daraldığı böylece, zemin kattan birinci normal kata geçişte, tüm yapıyı çepeçevre dolanan balkonsu bir çıkıntının oluştuğu gözlenmektedir. Tüm normal katların simetrik form ve ölçülerdeki dikdörtgen pencereleri, yüzeyden hafif ileri taşkın kare kesitli plasterler arasında yer alırlar. Beşinci normal kat kuzey cephesinin orta kısmı, hafif geri çekilmek suretiyle, burada mukarnas başlıklı sütuncelere oturan ve bir büyük-bir küçük ritmik biçimde sıralanan beş yüksek sivri kemerle dışa açılan

⁴⁹ E. ELDEM, **Bankalar Caddesi: Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi**, İstanbul 2000, s.77-78. Başlangıçta Assurances Ottomanes Han (Osmanlı Sigorta Han) adıyla kurulan bu yapı, sonraları kısaca Sigorta Han olarak anılmıştır. 1920 yılında İstanbul Umum Sigorta adını alan Han, 1953 yılında Türkiye İş Bankası'na satılmıştır.

küçük bir galeri oluşturulmuştur. Galeri kemer köşelikleri, mavi-beyaz renkli ve bitkisel motifli çinilerle dekore edilmiştir. Kuzey cephenin altıncı katında köşeler, diğer katlarda olduğu gibi dikdörtgen pencere şeklinde değil de, köşelerinde kabaların yer aldığı mavi-beyaz çini panolar şeklinde sonlanmaktadır.

Güney cephesi başka bir yapıyla birleştigiinden, dışa açılmayan yapının batı (Çiz.: 8) ve doğu (Çiz.: 9) cepheleri de kuzey cephe ile benzer mimari özellikler sergilemektedir.

İş Bankası (Osmanlı Sigorta Han), yerli mimari unsurlar kullanılarak inşa edilmiş olup, basık ve yüksek sivri kemerler, mukarnas başlıklar, kabalar ve çini süslemeler, Türk mimarisinin XX.yüzyıla yansıması biçimini sergilemektedirler.

Değerlendirme :

XX.yüzyıl başlarında mimaride batı etkisine karşı, milli bir üslup geliştirmeyi amaçlayan I. Ulusal Mimarlık Akımı'nın ürünü Karaköy çevresi yapılarında, Bizans ve Türk mimari öğeleri gibi yerli unsurların yanında, Batı Neoklasizmi ve Batı Art Nouveausundan etkiler de sezilmektedir. Bu durumun temel nedeni, ulusal mimarlarımızın ya Batı'da eğitim görmeleri, ya da Giulio Mongeri ve Raimondo D'Aronco gibi Batılı mimarlardan ders almalarıdır.

Karaköy'de I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde ve yerli üslupta inşa edilmiş olan yapılardan en dikkat çeken **Karaköy Palas** (1920)'tir. Yapı, Bizans kemeri benzetmesi yuvarlak kemerler, balkonu çıkıntılar, yüzeyden ileri taşkın kornişler, başlıkları bitkisel motiflerle belirgin şekilde süslenmiş sütun ve plasterler, geometrik panolar halinde ele alınmış bitkisel ve geometrik bezemeli kuşaklar, yuvarlak kemer köşeliklerine yerleştirilmiş kabalar ile hareketli ve süslü bir cephe düzenine sahiptir. Süslemelerinin çoğu Bizans süsleme özelliklerini içermekle beraber, kare ve yuvarlak formlu, geometrik motiflerle süslü panolarda Art Nouveau üslubunun özellikleri sezilir. Kornişler ile balkon şeklindeki çıkıntıların altlarındaki konsolvari çıkıntılar, klasik Türk mimarisine işaret eder.

Karaköy Palas cephesinde, yuvarlak kemerlerin üzerini boydan boya kuşatan yatay kuşağın altındaki dış sırası bezemesi, yine tüm cephede yatay hatların dikey plasterlerle dengelenmesi, Neoklasik cephe anlayışını akla getirmektedir. Dolayısıyla Karaköy Palas'ın batı cephesi, her ne kadar ulusal mimarlık Akımı'nın hakim olduğu bir dönemde inşa edilmiş olsa da, Bizans ve Türk mimari öğeleri gibi yerli unsurların yanında Batı Art Nouveausu ve Batı Neoklasizminden de izler taşımakta ve eklektik bir cephe düzeni ortaya koymaktadır.

I.Ulusal Mimarlık Dönemi'nin bir diğer yapısı **Ankara Han** (1911-1912)'da da, yerli mimari formlar kullanılmıştır. Ancak, genel düzenleme anlayışı bakımından yine Batı etkileri sezilmektedir. Şöyle ki, cepheyi aksiyal parçalara ayıran plasterlerin kullanılmış olması, Neoklasik üslubun etkisini gösterir. Yine, balkon çıkıntılarının düz yatay hatları kırık ve dalgalı hatlara dönüştürmesi, buna ilaveten plaster çıkıntıları, iç-içe bordürlerin kademeli birleşiminden oluşan kemerler, cephede sade ve dingin bir düzen yerine, aşırı hareketli, ışık-gölge oyunlarına müsait bir düzenlemenin oluşmasına neden olmaktadır ki, bu durum da Neobarok üsluplu cephe anlayışının etkilerinin devam ettiğini göstermektedir. Hatta mimari unsurlarda ayrıntıya inilmeyip, cephe düzenine genel olarak bakıldığında, Voyvoda Caddesi'ndeki Neobarok üsluplu Assicurazioni Generali Hanla çarpıcı bir benzerlik sergilediği gözden kaçmaz.

Tütün (Ünyon) Han (1910-1911), basık sivri kemerleri, kabaraları, dikdörtgen formlu pencereleri ve çini süslemeleriyle yerli mimari üslupta yapılmış bir yapı olsa da, oval tasarımlı ve geometrik dekorasyonlu korkuluklara sahip balkonları ve floral ağırlıklı bitkisel süslemeleriyle Art Nouveau, cephede düz hatların kırılarak aşırı hareketli ve ışık-gölge kontrastına müsait bir hal almasıyla Neobarok üsluplarından tam anlamıyla sıyrılamamıştır.

İş Bankası (Osmanlı Sigorta Han), sivri kemerleri, mukarnas başlıkları, çini panoları ve kabaralarıyla, Karaköy'ün milli üslupta inşa edilmiş en önemli mimari örneği olarak dikkat çekmektedir.

Yine Karaköy'de Kemankeş Caddesi'nde yer alan **Sönmez Denizcilik Han** (1918) (Foto.: 6), basık yuvarlak kemerli girişleri, dikdörtgen formlu pencereleri, basık sivri kemerli pencere alınlıkları ve çini dekorasyonları ile XX.yüzyılın ulusal üslupta inşa edilmiş önemli örneklerinden biridir.

Sultanahmet'te yer alan ve Vedat Tek'in önemli projelerinden biri olan **Tapu ve Kadastro Binası** (XX.yüzyıl başları)⁵⁰, sivri kemerleri ve çini panoları ile dikkat çeken, önemli bir ulusal mimarlık akımı ürünüdür (Foto.: 7).

Kemaleddin Bey'in eseri, Bahçekapı'daki **IV. Vakıf Hanı** (1912-1926)⁵¹ (Foto.: 8), sivri kemerlerle dışa açılan cepheleri ve klasik Osmanlı kubbeleri ile nihayetlenen köşeleri bakımından bir diğer ulusal mimarlık akımı örneğidir.

⁵⁰ D. BARİLLARİ-E.GODOLİ, **İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları**, İstanbul 1997, s.24.

⁵¹ D. BARİLLARİ-E.GODOLİ, **İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları**, İstanbul 1997, s.26.

I. Ulusal Mimarlık Akımı mimarlarının hocalarından Alexandre Vallauray'nin uygulanmamış olan **Saat Kulesi Projesi** (1917)⁵² (Çiz.: 10), sivri kemerleri, çinileri ve kubbesiyle dikkat çeken klasik Türk mimari üslubunda tasarlanmış bir mimari karakter taşımaktadır. Yine **Vallauray**'nin uygulanmamış projelerinden biri olan, **apartman projesinin** cephesi (1917)⁵³, sivri kemerli pencereleri, mukarnas başlıklı sütunceleri, çini süslemeleri ve kabarılarıyla tam bir milli üslup sergilemektedir (Çiz.: 11). Yine Vallauray'nin uygulanmamış **villa projesi** (1918)⁵⁴, sivri kemer açıklıklar, sade dikdörtgen formlu pencereleri ve çini panolarıyla, ulusal mimarlık Akımı'nın özelliklerini sergilemektedir (Çiz.: 12).

Vedat Bey ile birlikte çalışma olanağı bulan ve O'ndan büyük oranda etkilendiği anlaşılan **Mongeri**'nin Ankara-Ulus'ta yer alan dört önemli eserinde de, I. Ulusal Mimarlık Akımı'nın temel unsurlarını görmekteyiz. Bunlar **Türkiye İş Bankası A.Ş. Merkez Binası** (1929) (Foto.: 9), **Gümrük ve Tekel Baş Müdürlüğü Binası** (1928) (Foto.: 10), **Osmanlı Bankası A.Ş. Ankara Merkez Şubesi** (1926) (Foto.: 11) ve **T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlük Binası** (1926-1929)'dır (Foto.: 12).

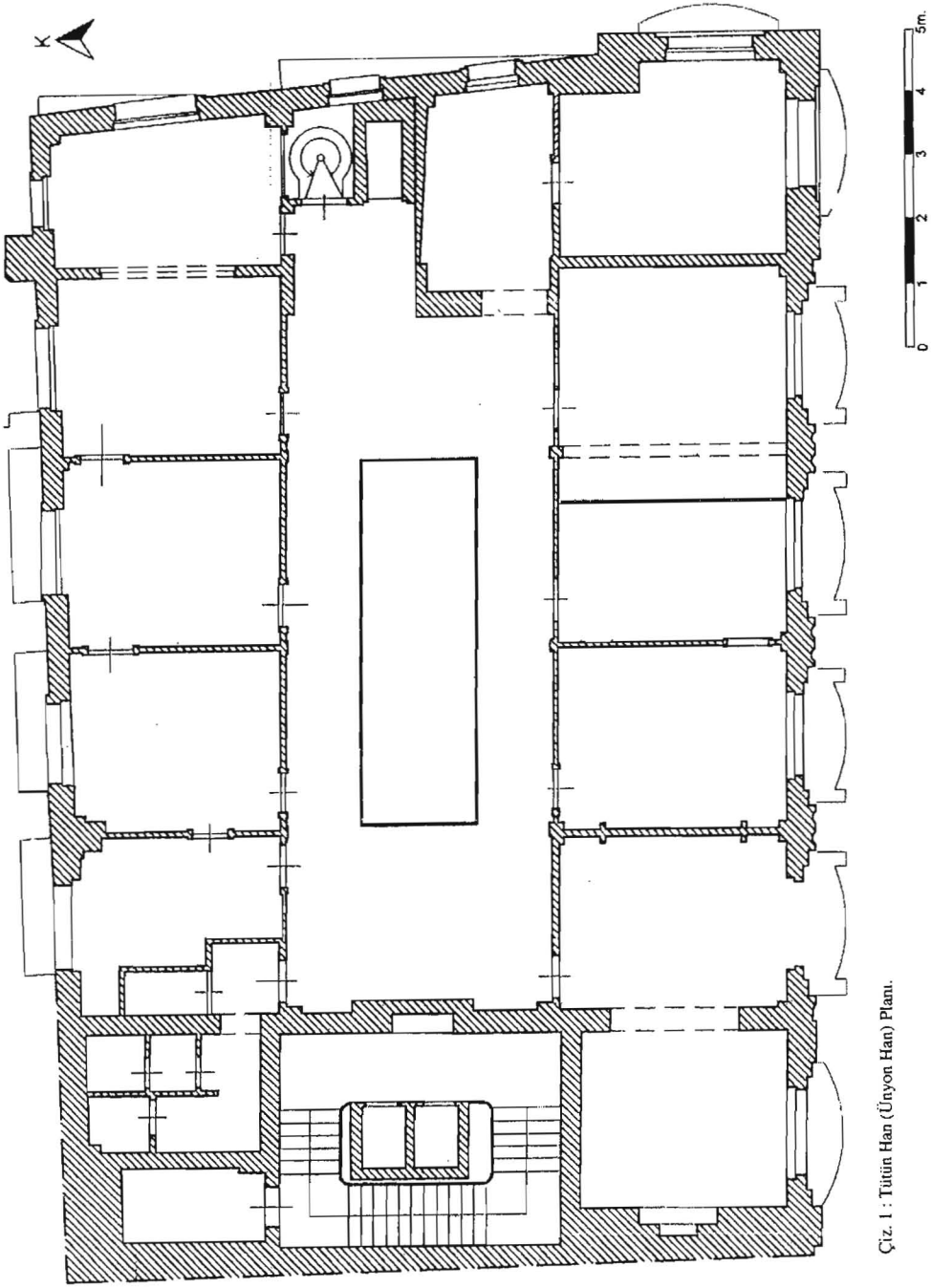
Anadolu'nun pek çok yerinde I. Ulusal Mimarlık Akımı'nın temel ilkelerine uygun şekilde inşa edilmiş örneklerle karşılaşmak mümkündür. Sivas Valiliği'nce ve Çorum Belediyesi'nce kullanılan binalar da (XX.yüzyıl başları), Anadolu'daki Ulusal Mimarlık Akımı örneklerindedirler (Foto.: 13-14).

Konumuz olan Karaköy'deki örnekler ve karşılaştırma amacıyla değindiğimiz diğer örnekler ışığında şunu diyebiliriz ki, Türk mimarisindeki Batı etkisini silerek, milli bir mimari üslup geliştirmeyi amaçlayan I. Ulusal Mimarlık Akımı, klasik Türk mimari öğelerine dayalı bir karakter benimsemiştir. Mimaride yerli unsurlara yer vermeyi temel ilke edindiği için, yer-yer Bizans mimari öğeleri de görülebilmektedir. Ancak, bazı örneklerde Batı etkisinin izleri tamamen silinememiştir.

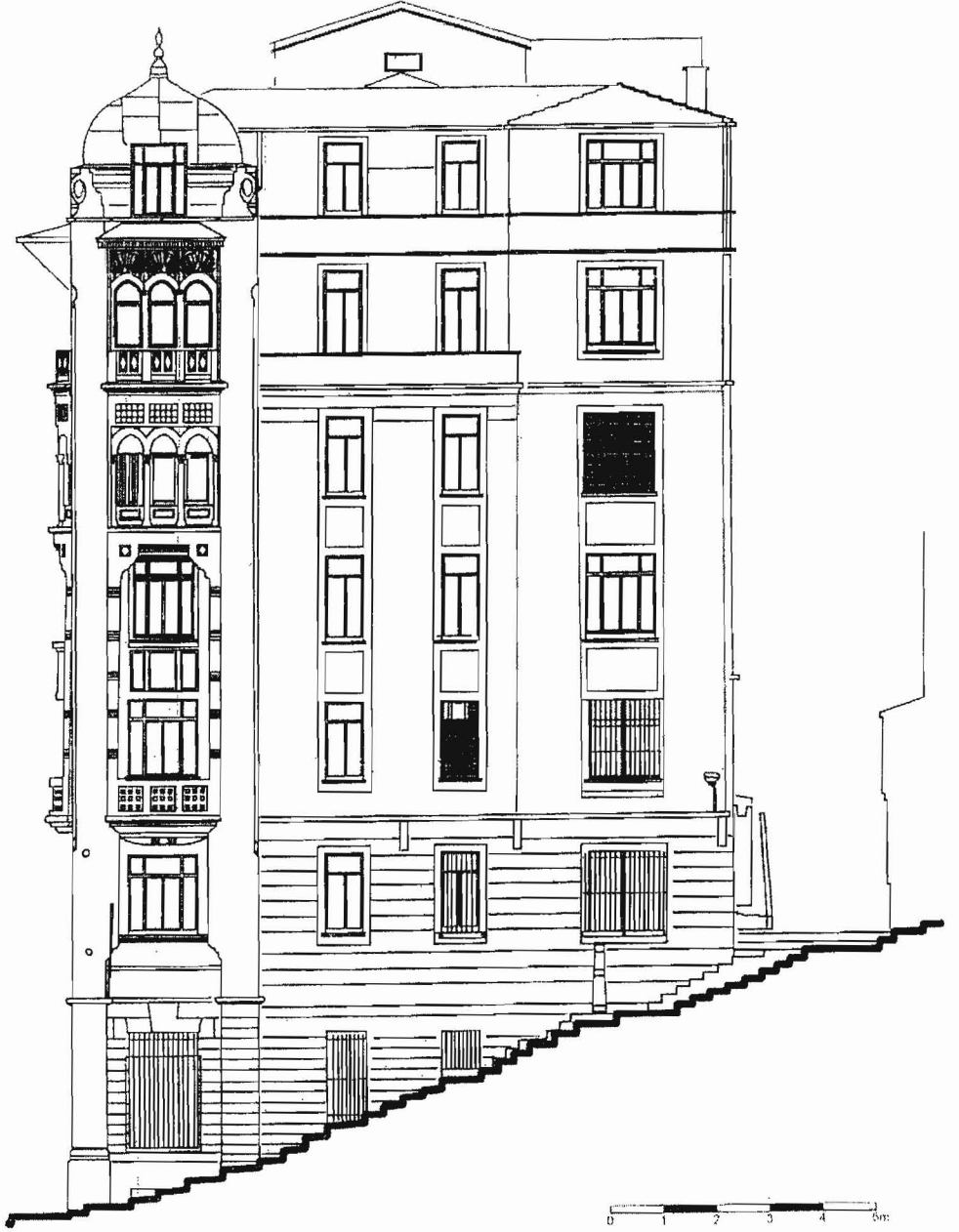
⁵² BARİLLARİ-E.GODOLİ, **İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları**, İstanbul 1997, s.28.

⁵³ D. BARİLLARİ-E.GODOLİ, **İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları**, İstanbul 1997, s.29.

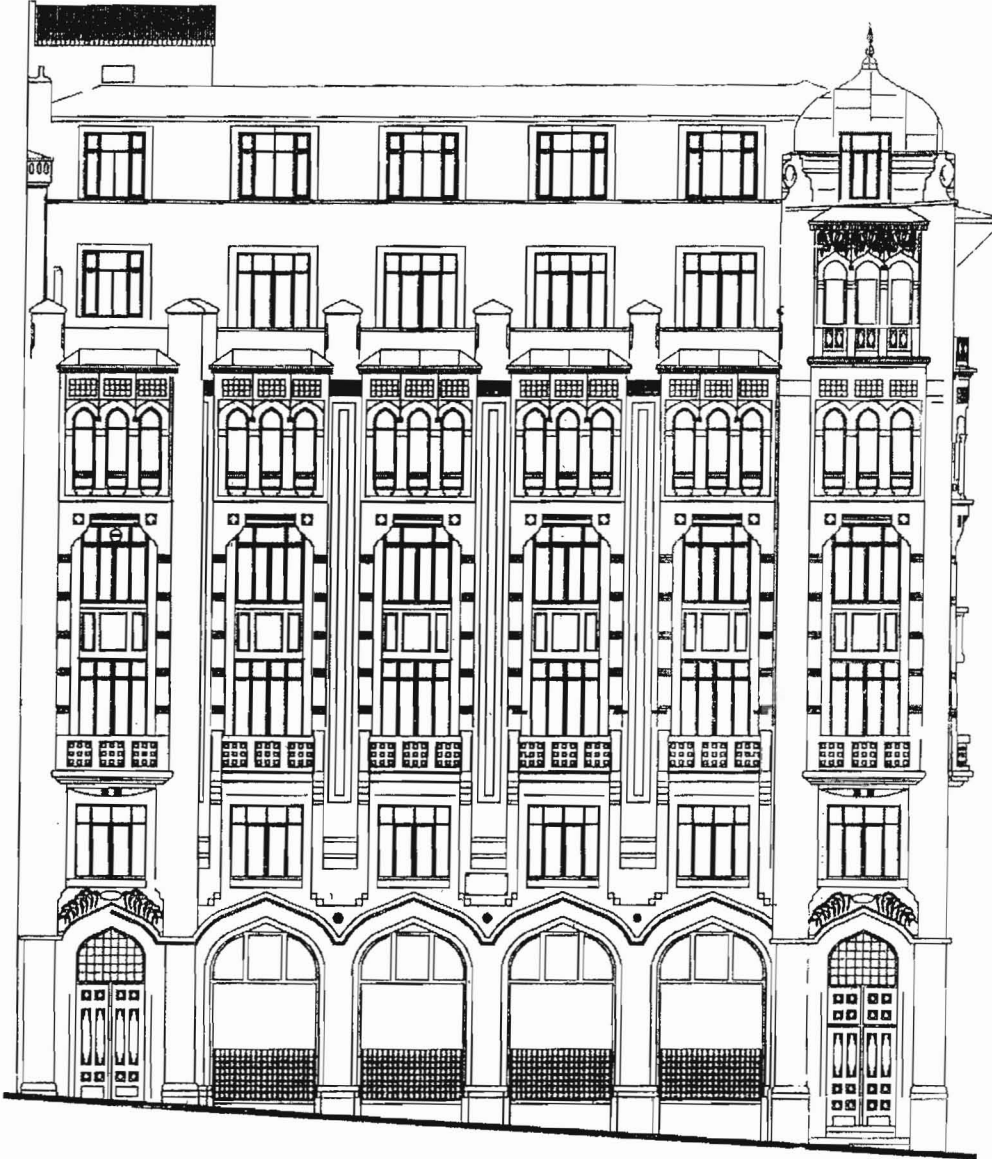
⁵⁴ D. BARİLLARİ-E.GODOLİ, **İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları**, İstanbul 1997, s.29.

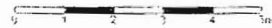
Çiz. 1 : Tütün Han (Ünyon Han) Planı.

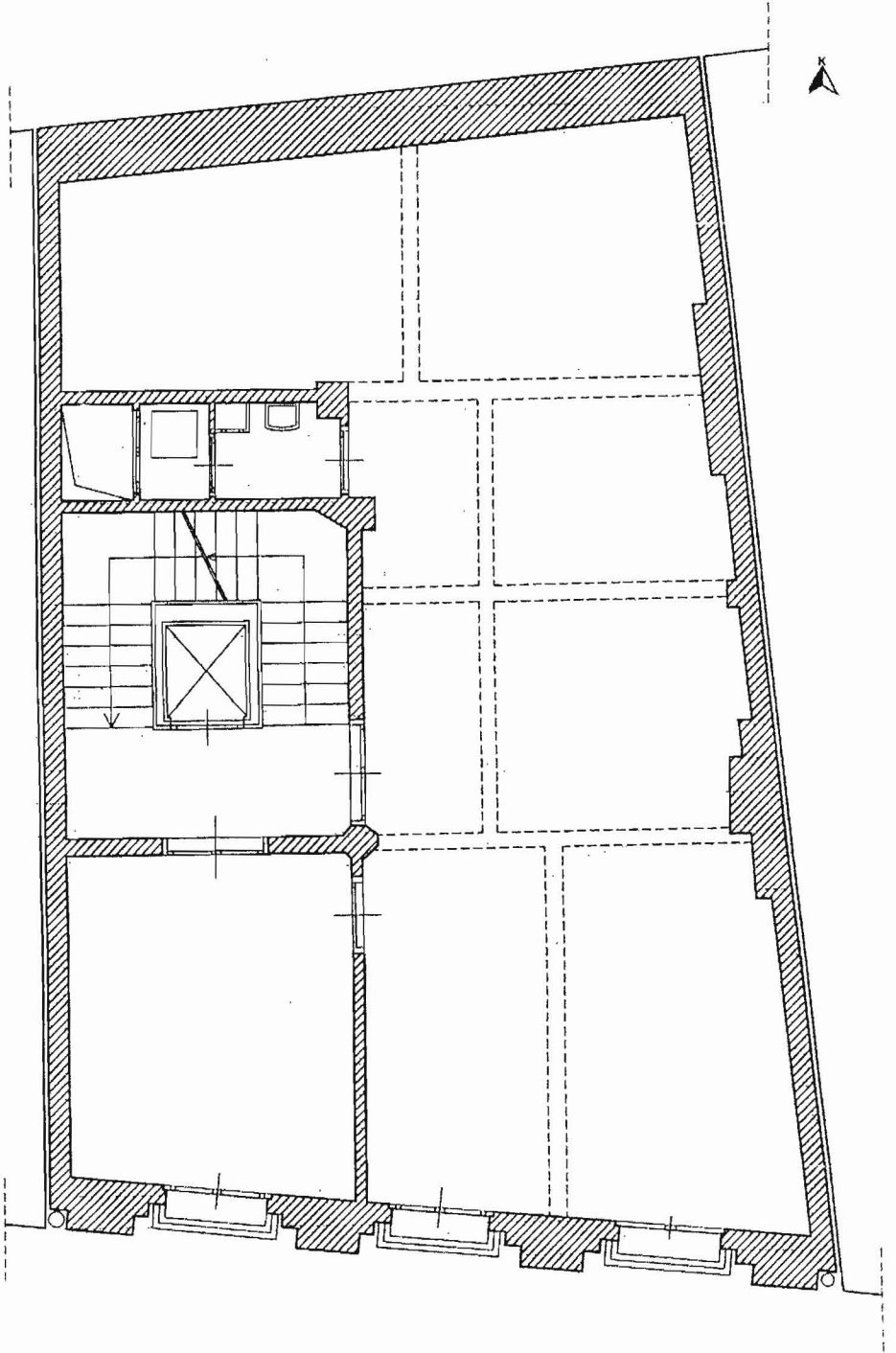

Çiz. 2 : Tütün Han (Ünyon Han) Doğu Cephesi

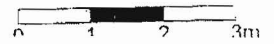

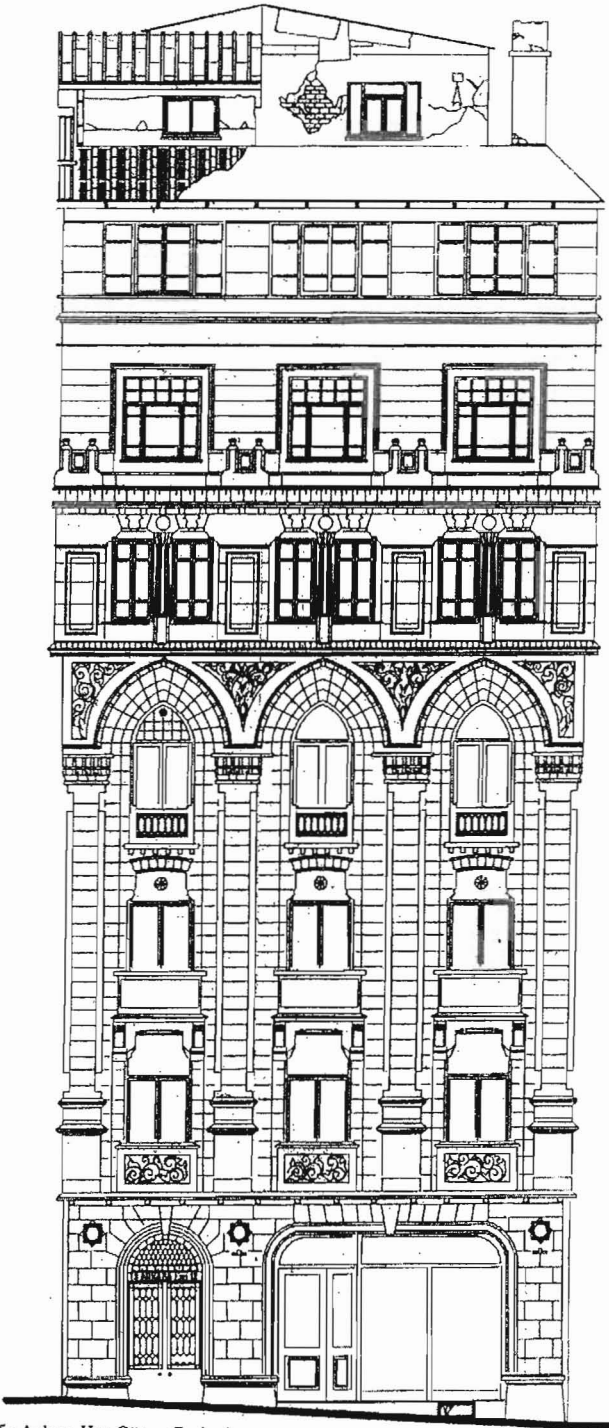
Çiz. 3 : Tütün Han (Ünyon Han) Güney Cephesi

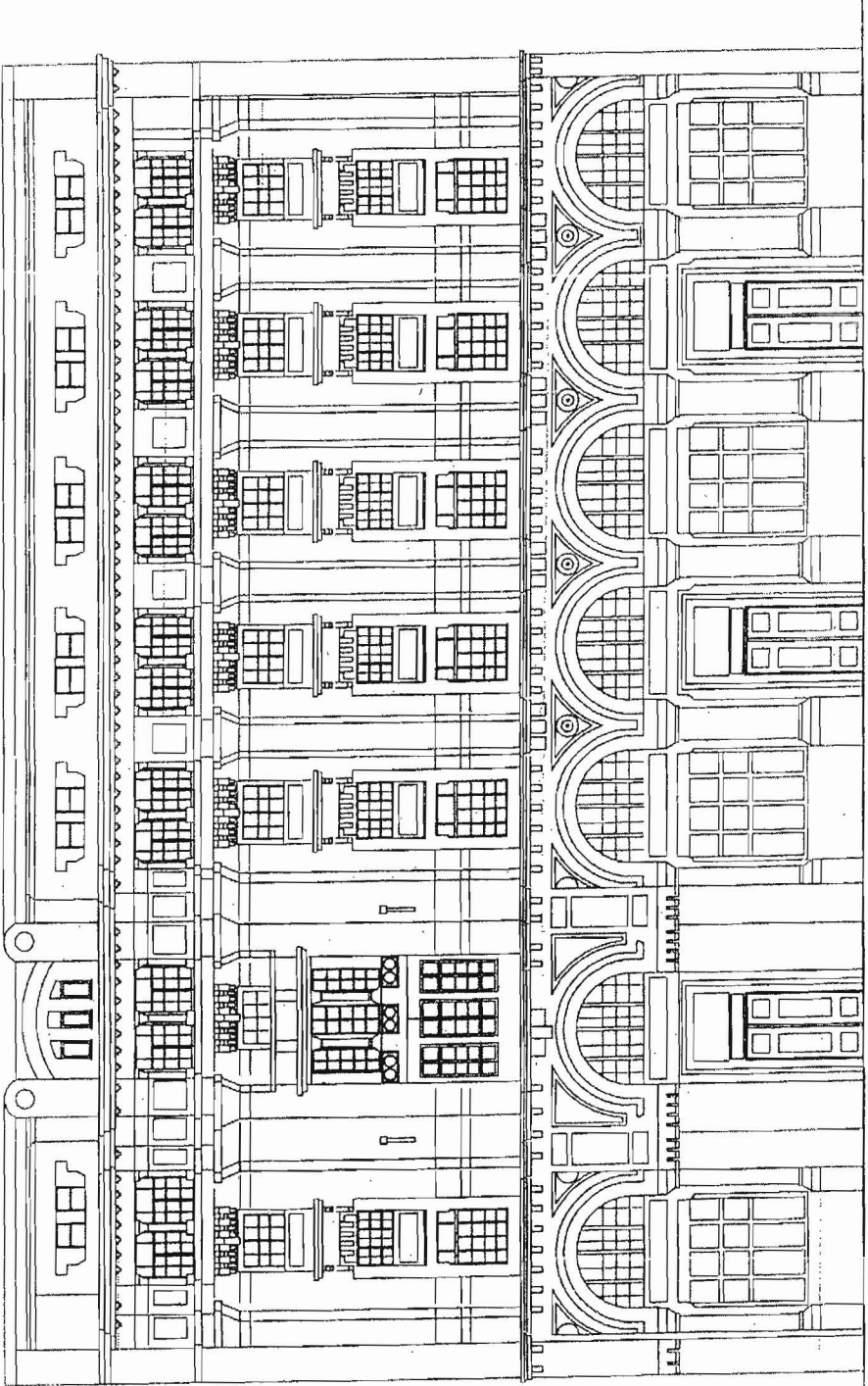
Çiz. 4 : Ankara Han Zemin Kat Planı

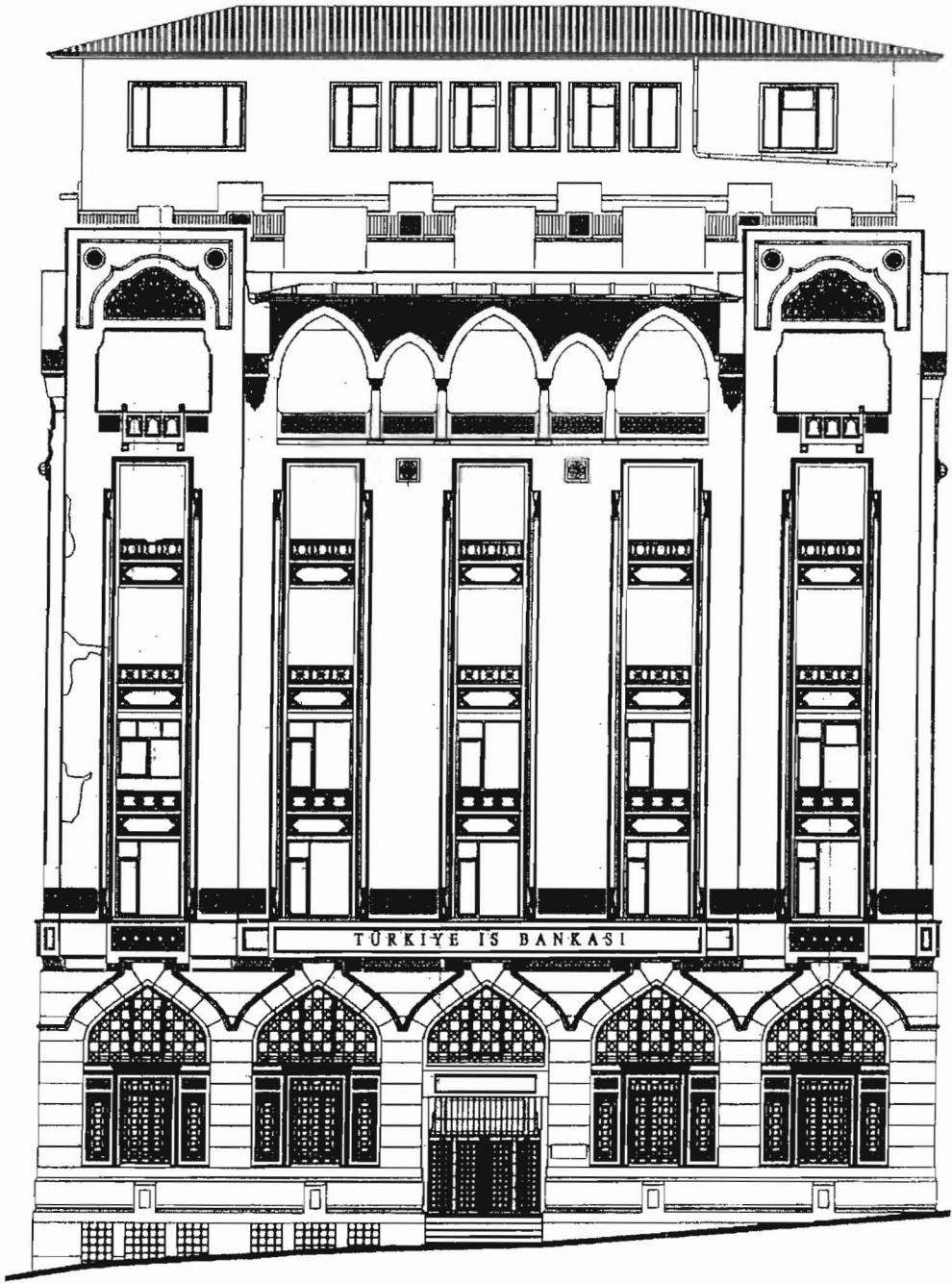

Çiz. 5 : Ankara Han Güney Cephesi

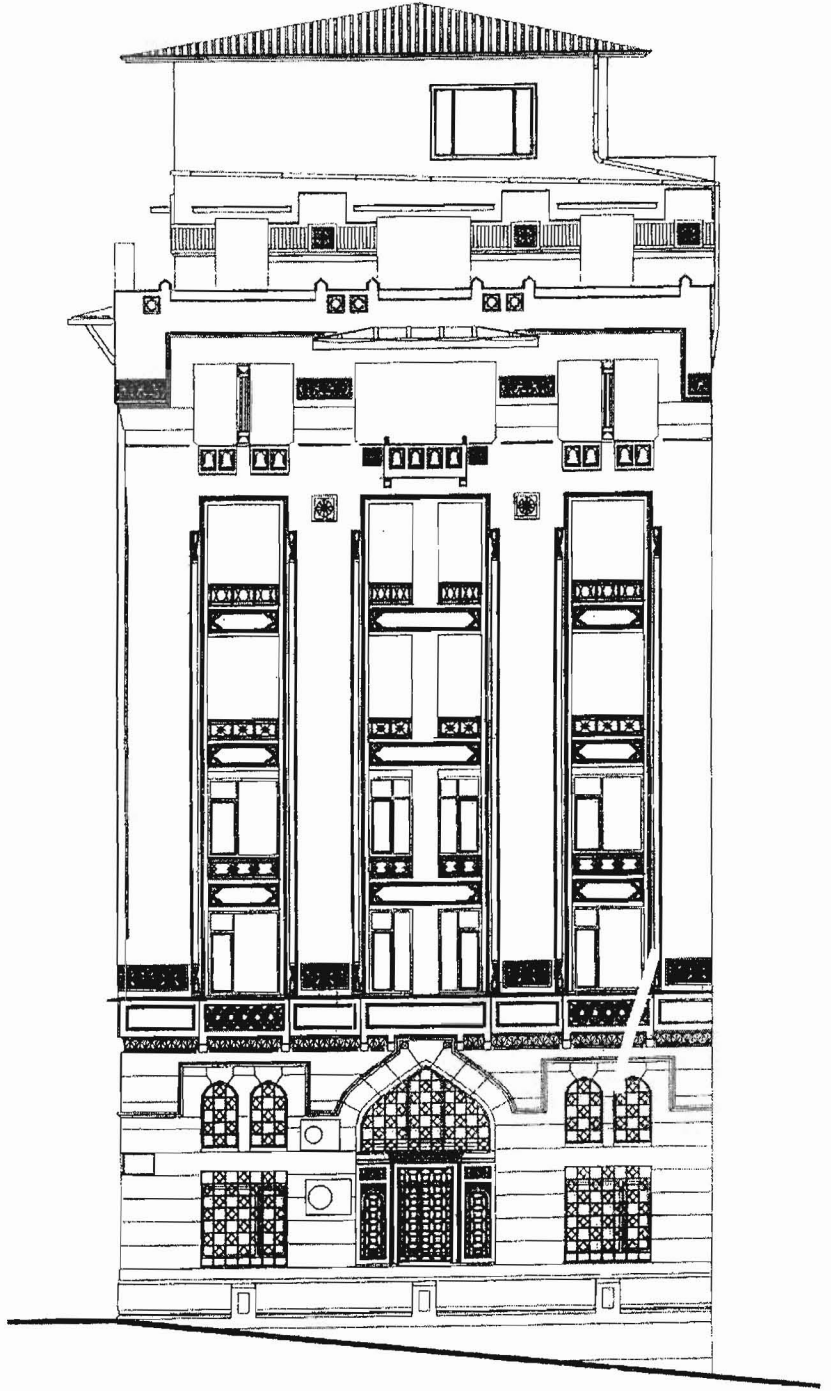
0 1 2 3m.

Çiz. 6 : Karaköy Palas Batu Cephesi

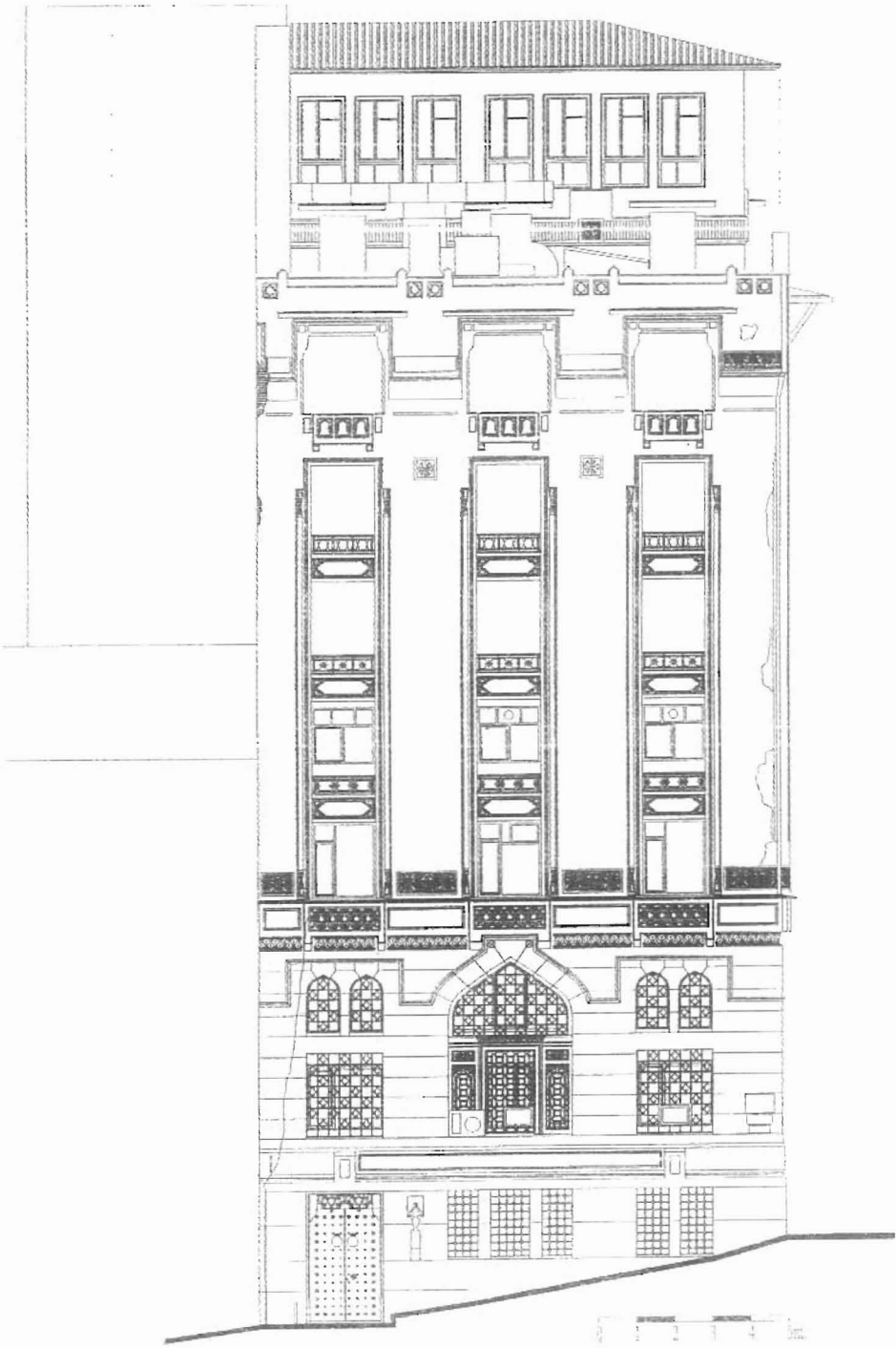

Çiz. 7 : İş Bankası (Osmanlı Sigorta Han) Kuzey Cephesi

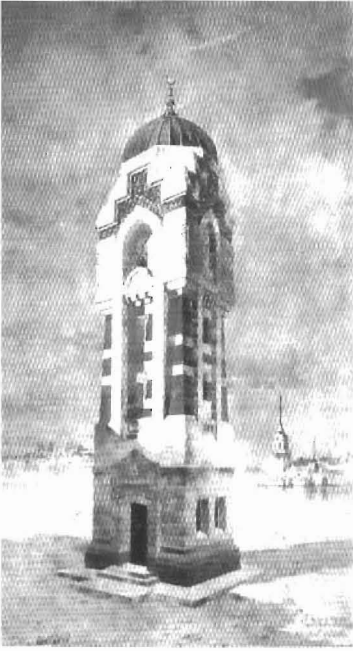

Çiz. 8 : İş Bankası (Osmanlı Sigorta Han) Batı Cephesi

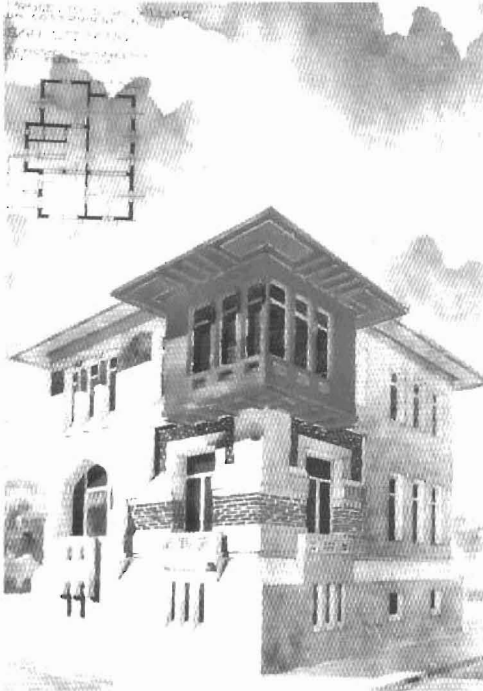
0 1 2 3 4 5m.

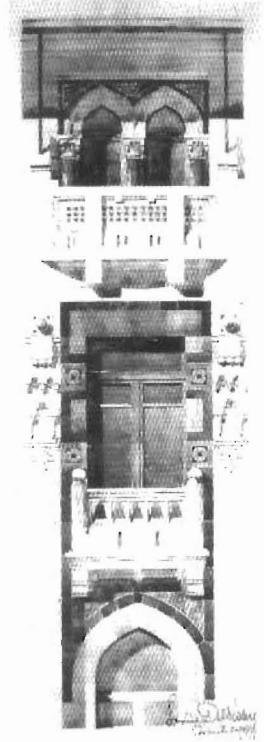
Ciz. 9 : İş Bankası (Osmanlı Sigorta Han) Doğu Cephesi

Çiz. 10 : Alexandre Vallauray,
Bir Saat Kulesi Projesi.

Çiz. 12 : Alexandre Vallauray, Bir Villa Projesi.

Çiz. 11 : Alexandre Vallauray,
Bir Apartman Projesi.

Foto.: 1-Tütün Han (Ünyon Han) Güneydoğudan Görünüm

Foto.: 2-Tütün Han (Ünyon Han) Güney Cepheden Ayrıntı

Foto.: 3-Ankara Han Güney Cepheden Görünüm

Foto.: 4-Karaköy Palas Batıdan Genel Görünüm

Foto.: 5-İş Bankası (Osmanlı Sigorta IIan) Kuzeydoğudan Genel Görünüm

Foto.: 6-Söğütözü Denizcilik Han Güney Cepheden

Foto.: 7-Sultanahmet Tapu ve Kadastro Binası

Foto.: 8-Bahçekapı, IV. Vakıf IIanı

Foto.: 9-Ankara-Türkiye İş Bankası Merkez Binası

Foto.: 10-Ankara-Gümrük ve Tekel Başmüdürlük Binası

Foto.: 11-Osmanlı Bankası Ankara Merkez Şubesi

Foto.: 12-T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlük Binası

Foto.: 11-Sivas Valilik Binası

Foto.: 12-Çorum Belediyesi Hizmet Binası